

Hévízi Ottó—Csuhai István: Szilénosz-gyakorlatok

Ritka dolog, hogy fiatal kritikusok, esszéírók írásait kötetben olvashatjuk, hiszen ellentétben költő és prózaíró kortársaikkal, számukra ritkán adatik meg ez a lehetőség. A *Szilénosz-gyakorlatok* címmel közreadott „négykezes” az 1991-es tavaszi könyvvásár egyik legérdekesebb kiadványának ígérkezett más szempontból is. A szegedi bölcsészkar egykori hallgatói ugyanis egy sok tehetséges esztétát felvonultató generáció képviselői, ezért a kötetet megelőző várakozás a két szerzőn kívül nemzedéküknek is szólt. Vajon mennyi frissességet tudnak hozni az olykor sablonos, megfáradt magyar elméletírás szigetére? E sziget ugyanis gyakran szolgál szellemi párbajok színteréül a magyar közeletben, ám ezekből a küzdelmekből egy lényeges tényező, a közönség, a háttérben maradó olvasó nem élvez, és sokszor nem ért semmit. E zátonyokkal övezett területen tehát sokkal inkább a párbeszéd (harc)modora a kívánatos, mint a párviadalé.

Csuhaiék beszédmódja a dialógusra épül. Az olvasó 6+4 közelebről meg nem határozott műfajú írást tart a kezében, számtalan érdekes cím és alcím vezeti az első lapokhoz. A kötet elején rábukkan arra a szójegyzékre, mely az írásokban legalább két alkalommal előforduló szavakat gyűjti egybe. A szerzőpáros a szövegek explicit jelentése elé odaillesztette ezt az implicit tartalmakat hordozó szótárt. Hévíziék ezzel a módszerrel megteremtették egy olyan játék lehetőségét, melyet nevezünk el szómágiának. A szógyűjtemény előre vetít, és utólag magyaráz, attól függően, hogy a szavak vagy a mondatok között kutatunk. Ha egymagában áll a szó, számos tulajdonságára felfigyelhetünk, ami a mondatokban elveszik. Példaként vegyünk a tizenkétszer előforduló *határ* szót, mely Hévizinél az eszkatologikus kettős határt: saját pusztulását és a végítéletet jelenti, Csuheinál: egy zongoraművész (Glenn Gould) saját határain túllépve együtt él azzal, amit olyan körültekintéssel csinál. A szavak csupaszága a szövegek faggatására készlet bennünket, átlépésre a szavak lehetőségeiből a megfogalmazás valóságába. A szómágia mégis elsősorban játék, kedvcsináló a szavakat magukba foglaló szövegek megismerésére.

Hévízi Ottó első két írása (*Az okatlan történet, Még és mégsem*) a klasszikus esszé nyomait magán viselve egyetlen történetből bont ki örök emberi dilemmákat: Cirénei Simon történetéből a szenvedés méltóságát, Ezdrás próféta életéből az idő kikezdzhetetlen realitását. A karkai parabola mintájára a történetek tanulságai fonákjukról, vagyis ideológiáktól mentesen jelennek meg. A Hamlet-variációk ugyanezt a gyakorlatot folytatják. A számtalan Hamlet-értelmezés mellé felsorakozik még egy: a szuverén tette, a reális ítéltre törő Hamleté, aki megbolygatja ezzel a színlelés világának értékeit. Két „recenzió-esszé” következik ezután, melyek vegyes műfajúsága nehéz nyelvezetet, kevésbé gördülékeny gondolatmeneteket eredményezett. A *Létezősszakemberek — haláltanoncok* című írás a Mauzóleum-antológia, a *Másként kezdett hermeneutika* című szöveg Bacsó Béla: A megértés művészete — a művészet megértése c. kötete ismerete nélkül aligha érthető. Ez a két írás kissé idegen mind az előtte, mind az utána következő munkáktól, műfaját és nyelvezetét tekintve, ezért nem szerencsés beavogatásuk a kötetbe. A Nappali Ház című folyóirat belső borítóján megjelent, és a kötetben utolsó Hévízi-írás nyhít e kívülrálláson, hiszen a hermeneutikus hagyomány és Szilénosz elfeledett bölcsessége a témája. Mindaz, ami a precízen megfogalmazott tanulmányok szövegein oly nehezen szüremkedik át, e rövid írásban egyszerűen és tisztán tűnik fel. Szilénosz lényéről szinte mindent elmond például a következő mondattal: „Ismerte tehát a vigasz-szatócsbolt teljes kínálatát, mindazt, amiből csak egyetlenegy választathatunk, hogy hitet kovácsolva belőle, felfoghatóvá tegyük a fel-foghatatlant.”

Az idő megfoghatatlan varázsa foglalkoztatja Csuhai Istvánt, aki négy írásának a *Milyen az idő?* összefoglaló címet adta. Az első (*A megszólítható macska*) egy Kafka-szöveginterpretáció, a párbeszéd, az értés és megértés tárgykörét vizsgálja. Az idézett Kafka-levél segítségével jut el a szerző az írás legfőbb tanulságához: „Megérteni csak az tud, akit már rávezetett a megértésre a másik, s így kölcsönösen létrejött az a nyelv, amit mindkét fél birtokol, s amely mindkét irányban működtethető.” Hogy e párbeszéd folyamatos legyen, a beszélő feleknek egységes beszédmódhoz kell tartaniuk magukat. A *Változatok az operára, opuszám kettő* című írás nagy szuggesztivitást és szakértelmet tükröz, ám a szöveg az imént említett beszédmód hiányában nehezen közvetíti szerzője mondanivalóját. Csuhai mindent el akar mondani arról, ami őt az operához köti, s e szándék kissé parttalan szövegfolyamot eredményezett. Persze, mint az írás címe is tükrözi, nem meghatározott műfajjal van dolgunk, hanem egy több felvonásból álló vallomással, mely az opera világát a próza eszközeivel igyekszik megjeleníteni. „Legyen mindaz, ami itt következik, nyitány: ismétlésekkel, kitérőkkel, a motívumok hol kevésbé feltűnő, hol erőteljesebb megjelenítésével — a folytatás nélkül.” Ám mindaz, ami következik, nem áll össze egységes színpadképpé. Az írásban Csuhai elszomorítónak tartja például, hogy nincs kortárs zenei életünknek olyan nagyszerű kritikusa, mint Csáth Géza volt a század elején. A szerző ezután egyik kitérőjében kritikai fejtegetésekbe kezd a Don Giovanni 1985-ös lemezfelvétele kapcsán, melyet Karajan dirigált. Nevek és adatok felsorolásába kezd annak bizonyítására, hogy a felvétel minden tekintetben megfelel az opera követelményeinek. Briliáns műismerete és szakértelme ellenére saját jelzői egybegyűjtésével igyekszik e felvétel nagyszerűségét bizonyítani, ami kissé meghaladott módszer.

Sokkal biztatóbb az előbbi folytatásaként olvasandó *Milyen az idő?* A szerző irodalmi nyomozásairól ad ismertetőt a témához illő aprólékos adatfeltárással. A dátumok, idézetek, sőt a művekben szereplő tárgyak is kijelölnek egy helyet az időben, mely közelébe csak akkor juthatunk, ha mindent elkövetünk a körülmények pontos feltárása érdekében.

A két szerző legfőbb dilemmája, hogy meddig terjedhet a megismerés hatalma, néhány megválaszolható részkérdéssel lett világosabb e kötetben. E megtalált bizonyosságok fölött érzett örömtől válnak élvezetessé ezek a „gyakorlatok”. Hévízi Ottó és Csuhai István kötete ezért az utóbbi évek egyik legérdekesebb dialógusa, mely szerzők és olvasó között jött létre. (*Széphalom Könyvműhely, 1991.*)

SZINCSONK GYÖRGY